

Római kori épület és szarkofág a Raktár utcából

(Budapest, III. ker., Raktár utca 54., Hrsz.: 18726/11)

A Raktár utca 54. számú telken (1. kép, 1; 2. kép), pontosabban annak északi felében társasház építését tervezte a Davida Invest Kft. Mivel a kérdéses terület régészeti védett helyen fekszik, az építkezéssel járó földmunkák a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) határozata alapján csak megelőző feltárás elvégzése után kezdődhetnek meg. Az építési telek az aquincumi katonaváros északnyugati régiójában található, amely a régészeti kutatások alapján a Kr. u. 3. század végéig a lakóövezet része volt. A késő római korban, a 4. század folyamán a városi élettér egyre jobban zsugorodott és a katonaváros nyugati, Árpád-híd környéki területére tevődött át. A megmaradt lakosság ezt követően, az eredetileg a városból kivezető utak mentén húzódó temetők helyett, egyre gyakrabban a hajdani lakóövezet részben összedőlt és elbontott épületeinek romjai közé temetkezett.

A feltárandó terület közvetlen környékén a korábbi feltárások során mindkét emlékcsoport – telep és temető – képviseltette magát. 1930-ban, a Raktár és a Hunor utca találkozásánál (1. kép, 2) egy, a legkorábban a Kr. u. 2. században épült, többszörösen megújított lakóépület részlete került napvilágra. Ennek a Kr. u. 4. század első felében elpusztult épületnek a maradványain épült fel valamikor a szá-

A Roman Period building and sarcophagus from Raktár Street

(Budapest III, 54 Raktár Street, Lrn.: 18726/11)

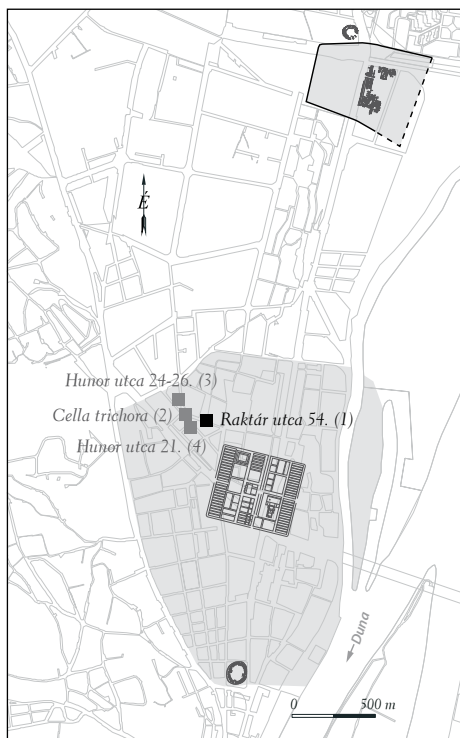
Construction of a condominium was planned by the Davida Invest Kft. on plot No. 54 in Raktár Street (Fig. 1, 1; Fig. 2), more precisely in its northern part. As the parcel in question is situated in an archaeologically protected area, based on the decision of the National Office of Cultural Heritage, earth-moving related to the construction works had to be preceded by archaeological excavations. The building plot is situated in the area that comprised the northwestern part of the Military Town of Aquincum. Based on previous archaeological research, this part of town constituted part of a habitation area up to the end of the 3rd century AD. In the Late Roman Period, during the 4th century AD, the inhabited area of the town gradually shrank, relocating to the western part of the Military Town, today the area around Árpád Bridge. Following this process, the remaining population in the settlement increasingly often buried their dead among the ruins of the partly collapsed and later demolished buildings of the sometime habitation area instead of in their old cemetery sites situated along the roads leading out from town.

Remains from both periods – settlement and cemetery – were identified during former excavations close to the

zad közepén az aquincumi ókereszténység egyik ma is látható emléke, egy háromkaréjos sírkápolna, az úgynevezett *cella trichora* (NAGY 1931, 1–99; ZSIDI 2000, 30–31). Nagy Lajos szűkreszabott tudósítása szerint a környékbeli kutatások során a kápolna közelében, a Vihar utcában még több, feltehetőleg szintén az ókeresztény temetőhöz tartozó kisebb sírkápolna és sír is előkerült (NAGY 1942, 776). 2008-ban a Hunor u. 24–26. szám alatt (1. kép, 3) egy, a Kr. u. 3-4. század közé keltezhető, többször átépített római épület és út részlete, valamint a Kr. u. 4. század második felére datálható temető öt sírja került elő (KIRCHHOF 2009/1, 44–62). Még szintén ebben az évben, a Hunor utca 21. szám (1.

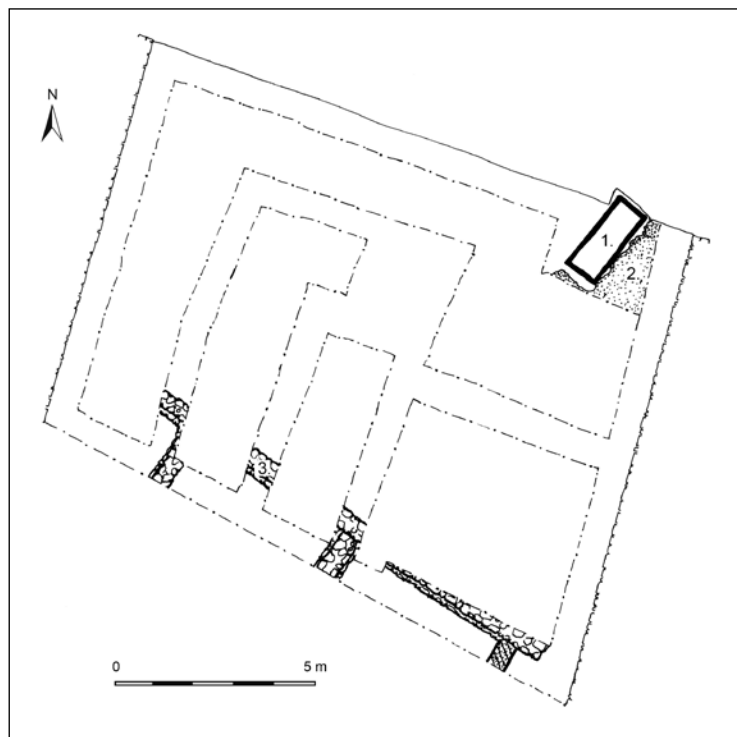
area to be investigated. In 1930, at the intersection of Raktár and Hunor streets (Fig. 1, 2), a detail of a dwelling was unearthed that was built at the earliest in the 2nd century AD and rebuilt at least once later. The so-called *cella trichora* was elevated on the remains of this building that was destroyed in the first half of the 4th century. The funeral chapel had a trefoil ground plan and represents one of the visible traces of Early Christian activity in Aquincum (NAGY 1931, 1–99; ZSIDI 2000, 30–31). According to a short report by Lajos Nagy, some more smaller funeral chapels and graves were found during the archaeological investigations in the vicinity of the chapel on Vihar Street that supposedly also belonged to the Early Christian cemetery (NAGY 1942, 776). In 2008, at 24–26 Hunor Street (Fig. 1, 3), a Roman-period building and a segment of a road were uncovered, both dating to the 3rd-4th centuries AD as well as five graves from the cemetery datong to the second half of the 4th century AD (KIRCHHOF 2009/1, 44–62). Still in the same year, at 21 Hunor Street (Fig. 1, 4), Anita Kirchof unearthed parts of a Roman building with more than one construction period (KIRCHHOF 2009/2, 173–174). This latter site is significant because its south-southwestern side is directly linked to plot No. 54 on Raktár Street.

The excavation took place between June 7 and July 5, 2011. During the 16 working days, the excavations did not take place over the total 160 m² surface of the construction site, but only along the lines of strip foundations (Fig. 2) as indicated in the construction plan which impacted 60 m². As on the neighbouring plot of 21 Hunor Street, archaeological features could already be observed at a depth of 50

1. kép: A lelőhely környéke az eddigi feltárásokkal
 Fig. 1: Area of the site with the previous archaeological excavations

2. kép: Az ásatás alaprajza: 1. szarkofág, 2. terrazzo, 3. falak
 Fig. 2: Ground plan of the excavations: 1. sarcophagus, terrazzo, 2. walls

kép, 4) alatt Kirchhof Anita egy többperiódusú római kori épület részleteit tárta fel (KIRCHHOF 2009/2, 173–174). Ez utóbbi helyszín azért fontos, mert a kutatott telek déli-délnyugati irányból közvetlenül kapcsolódik a Raktár u. 54. számhoz.

Az ásatás 2011. június 7-től július 5-ig tartott. A 16 munkanap alatt a beépítendő mintegy 160 m²-t nem teljes területben, hanem csak a kiviteli tervben szereplő sáv-alapozások vonalában kutattuk (2. kép), amely mintegy 60 m²-t tett ki. Mivel a Hunor utca 21. alatti telken a régészeti korú jelenségek már 50 centiméteres mélységben jelentkeztek, a 60-80 cm széles alapárkokat a felszíntől kezdődően kézi erővel mélyítettük le.

A terület felső 60-80 centiméterén helyenként erősen törmelékes újkori réteg húzódott. Az ez alatt előkerült jelenségek

cm. We excavated in 60-80 cm wide foundation trenches employing hand excavation from the present modern surface.

The uppermost 60-80 cm of the fill comprised a modern layer, in certain places mixed with a considerable amount of debris. Archaeological features and layers under this upper layer divided the excavated area vertically into two clearly distinguishable parts. In the trench opened on the southern side, a Roman wall ran from east-southeast to west-southwest. An 11 meter long section of the wall was unearthed and documented (Fig. 3). It was not possible to observe further details of this wall in the foundation trenches running along the houses that enclose the plot from east and west; these parts were probably demolished when the neighbouring buildings were founded. The stratigraphic

és rétegek vertikálisan két, régészetileg jól elkülöníthető részre osztották a feltárt területet. A déli oldalon nyitott árkokban egy kelet-délkeleti – nyugat-délnyugati irányú római kori fal húzódott, amelyet mintegy 11 méter hosszan sikerült feltárni és dokumentálni (3. kép). A telket keletről és nyugatról határoló lakóházak melletti alapárkokban már nem került elő részlete, feltehetően a szomszédos épületek alapozásakor megsemmisítették. A 60-70 centiméter széles, sárgásfehér mészkövekből készült fal északi és déli oldalán egymástól teljesen eltérő rétegsor húzódott. A fenti falhoz dél-délnyugati irányból három észak-északkeleti irányú fal csatlakozott, míg attól északra újabb falmaradvány vagy arra utaló nyom már nem került elő. A 11 méter hosszú, kelet-délkeleti – nyugat-délnyugati irányú falat ezért olyan zárófalként, a hozzá csatlakozó falakat pedig olyan osztófalként lehet értelmezni, amelyek a Hunor utca 21. szám alatt 2008-ban előkerült épületrészlethez tartoznak, illetve határolják azt észak felől. A zárófal és az osztófalak építéstechnikája között – valószínűleg azok eltérő funkciója miatt – szerkezeti különbség is megfigyelhető volt: a szélesebb zárófal alján egy 40 centiméter magas, a falsíkból mintegy 10 centiméterrel kiugró falalapozás húzódott (csak a déli oldalán). Ez a fal mintegy 110 centiméteres magasságig őrződött meg, köveit az utolsó két sorának kivételével szárazon, kötőanyag nélkül rakták. Az egymástól egyenlő távolságra lévő (4,2 méter), párhuzamos, 50 centiméter széles osztófalak valamivel sekélyebb szintről indultak, mint a zárófal, amellyel a nyugati osztófal egybeépült, míg a keleti és a középső nem. Ez utóbbi két fal szerkezete egy kis eltérést is mutatott a nyugatihoz képest. Míg az előbbieknél sárga agyag-

3. kép: Római épület zárófalja
Fig. 3: Wall of a Roman building

sequence on the northern and southern side of the 60-70 cm wide, yellowish-white limestone wall displayed fundamental differences. On the south-southwestern side of the above-mentioned wall intersected three further walls running in a north-northeast direction. North from there, however, no wall remains or traces indicating their previous existence were observed. Thus, the 11-meter-long wall running from the east-southeast to the west-southwest can be interpreted as a building wall enclosing the same construction that was partially excavated in 2008 at 21 Hunor Street from the north and the adjoining walls represent its partition walls. The building technology of the building wall and the partition walls have structural differences, probably due to differences in their function. The wider building wall was constructed with a 40-cm-high foun-

4. kép: Római kori szarkofág feltárás közben
Fig. 4. Roman sarcophagus during excavation

ba rakott kisméretű kődarabokra került a felmenő alapozás, addig az utóbbinál ez a megoldás hiányzott. A fenti eltérések talán időbeli és nem kivitelezési különbséget jelentettek. A kőfalakhoz tartozó egykori járószint már nem került elő, mert az valószínűleg a falak felső, habarcsba rakott szakaszától indulhatott, amelyet viszont már az újkori bolygatás elpusztított.

Ugyanakkor nem ez a kőperiódus lehetett a legkorábbi épület a területen, hiszen a falalapozások római kori leletanyagot tartalmazó rétegeket vágtak. Mivel a fal két oldalán különböző jellegű rétegsor helyezkedett el, az építkezést megelőző tereprendezés mint a különbség oka, nem jöhet szóba. Sokkal valószínűbbnek tűnik, hogy a rétegek egy olyan, korábban itt állott – talán faszervezetű – épülethez tartoztak, amelynek záródása pontosan megegyezett a kőperiódus északi irányú kiterjedésével. Bár az esetleges faperiódus szerkezeti elemeinek nyomát nem észleltük, a hozzátartozó rétegek – a belőlük származó terra sigillaták alapján – az elsődleges vizsgálatok szerint a Kr. u. 2. század harmadik és a Kr. u. 3. század első harmadára datálhatók (Vámos Péter meghatározása szerint).

ation (only on the southern side) that protuded about 10 cm from the wall. This wall was preserved up to a height of 110 cm. It was made of dry-laid stones, except for the upper two courses. The 50 cm wide partition walls that run parallel, at equal distances (4.2 m) from each other, had shallower foundations than that of the building wall. This wall was connected to the western partition wall, but not to the eastern and middle ones. Also, the structure of these latter two walls displayed some differences from the western one: as in the case of the eastern and middle wall, the vertical section of the foundation was supported on small pieces of stone laid in a yellow clay bed except in the case of the western wall where this solution was not applied. These differences may reflect a chronological difference, and not simply a variation in construction technology. The ground surface associated with the walls can no longer be found as it probably connected at the upper part of the walls, embedded in mortar, now destroyed by a modern disturbance.

At the same time, this stone construction phase was probably not the first build-

Ez az adat közvetett módon alkalmas arra is, hogy a kőperiódus létrejöttének korát – legalább részlegesen – meghatározza és megközelítőleg a 2-3. század fordulójára keltezze.

A zárófaltól északra, az újkori rétegek alatt egy kelet-nyugati irányú, erősen köves réteg húzódott, körülbelül 6-7 méter szélességben. Ez nem lehetett a fa- és a kőperiódusokat északról határoló római út maradványa, mivel keresztmetszete inkább homorú volt, illetve a római mellett újkori leletek is előkerültek belőle. A jelenség elhelyezkedése, formája és az újkorral kevert leletanyag alapján leginkább modern kori betöltésként értelmezhető. Ez a köves sáv egy olyan szürke színű, már kizárólag római kori leletanyagot tartalmazó rétegben helyezkedett el, amely alatt az a sárga színű altalajon húzódó, sötétbarna, leleteket nem tartalmazó agyagréteg volt, amely az ásatási terület egészén végighúzódott.

A telek északi felének közepén, a tervezett liftakna helyén kialakított szelvény északkeleti sarkában, egy római kori, melléklet nélküli gyermekcsontváz került elő, a Raktár utcával párhuzamosan húzott kelet-nyugat irányú alapárok keleti végében pedig egy mészkőből készült római kori szarkofág került napvilágra (4. kép). Az északkelet-délnyugati tájolású sírláda előkerülésére – egy korábbi lakossági bejelentés miatt – számítani lehetett. A sarkain *akrotérianokkal* díszített, háztetőt formázó fedlap egy korábbi, újkori alapozás miatt kettétört és kisebb darabja hiányzott. A 2,2 méter hosszú és 1 méter széles alsó rész körülbelül a harmadáig egy olyan *terrazzopadlóba* volt süllyesztve, amely a keleti és a déli oldalán vette körül a sírt. Az északi oldalt sajnos nem tudtuk vizsgálni, mert kifutott az építési területről, a nyugati oldalon pedig, közvet-

ing at the site. The foundations of the walls cut through layers that contained Roman finds. As the stratigraphic sequence was different on either side of the wall, the differences cannot be explained by leveling that just preceeding constructions. It is much more probable that the layers belonged to an earlier building – perhaps a wooden structure – the end of which corresponding exactly to the northern extension of the later stone building. Though no archaeological traces of the structural elements of this hypothetical wooden construction phase were visible, the layers belonging to this period can be dated to the last third of the 2nd and first third of the 3rd century AD, based on the preliminary analysis of the Samian ware (identification by Péter Vámos). These finds also serve as an indirect argument to – at least partially – identify the period for the stone structure, and dating it approximately to the turn of the 2nd and 3rd centuries AD.

North of the end wall, underneath the modern layers, a 6-7 meter wide stoney layer stretched from east to west. This feature cannot be the remains of the road that formed a northern border during the wooden and stone construction phases, as its cross-section had a rather concave upper surface. Beside Roman finds, it also contained modern objects. Based on the spatial position and form of the feature, and the presence of modern finds, this is most likely a modern fill. This stoney band was situated in a gray layer containing exclusively Roman material. Below this, there was the layer of dark brown clay that stretched all over the excavated area, right above the yellow subsoil, and contained no finds at all.

A skeleton of a Roman child without accompanying grave goods was unearthed

lenül a szarkofág mellett egy újkori beásás jelentkezett. A *terrazzo* és a sírláda nem érintkezett szorosan, ugyanis a két jelenség között körülbelül 10-20 centiméteres rés volt. Részben a rendkívül jó minőségű *terrazzón*, részben a *terrazzo* és a szarkofág között, annak északnyugati sarkánál, legkevesebb három csontváz hevert teljesen összekeveredve. Maga a szarkofág üres volt, a csontokat feltehetőleg abból szórták ki. Mivel az ásatási terület déli felén feltárt zárófal és a szarkofág közötti árkokban nem került elő olyan régészeti jelenség, amely arra utalna, hogy a fenti két objektum (a *terrazzopadló* és a kőfalak) valaha is összetartozott, ezért lehetséges, hogy itt egy más jellegű építmény maradványairól van szó. Nem elképzelhetetlen, hogy a Nagy Lajos által megfigyelt kisméretű temetőkápolnák egyike került itt elő. Erre utalna az, hogy a csontok a szarkofág mellé kerültek, tehát a sírláda – annak kifosztásakor legalábbis – körüljárható volt, tehát járószint vette körbe, ami, mivel *terrazzóból* készült, feltehetőleg fedett helyen állt. A padló áttörésének célja pedig az lehetett, hogy a nyilvánvalóan másodlagosan felhasznált szarkofágot biztosan rögzítse, mivel az teljes hosszában ketté volt törve. A törés nagy valószínűséggel annak szállításakor keletkezett, amit aztán a rövidebb oldalakon kialakított nyomok tanúsága szerint még csapolással is megpróbáltak orvosolni. A sírláda egyik oldalára egy pannon-noricumi keretelésű mezőt faragtak ki két, síkból előreugró panel közé, ezen azonban nem észleltünk sem vésett, sem festett feliratot. A szarkofágot egy daru segítségével emeltük ki és szállítottuk be a múzeumba.

Összefoglalóan elmondható, hogy a telken előkerült emlékek egyik markáns csoportja az egykori lakóövezethez tartozik. A

in the central part of the northern half of the plot, in the northeastern corner of the trench that occupied the place of the planned elevator shaft. A Roman limestone sarcophagus was uncovered (Fig. 4) in the eastern end of the foundation trench running east-west, parallel to Raktár Street. The occurrence of the northeast-southwest oriented sarcophagus was not unexpected, based on previous information. The roof-shaped lid, decorated with acroteria on the corners, was broken into two by earlier modern foundation works while a smaller fragment was missing. Up to one third of the 2.2 m long and 1 m wide lower part was set into a terrazzo pavement that surrounded the grave on its eastern and southern sides. It was unfortunately not possible to investigate it entirely because it extended beyond the area of the construction site. A modern pit could be observed on the western side, immediately next to the sarcophagus. The terrazzo pavement and the sarcophagus were not closely associated with each other as there was a gap of 10-20 cm between the two. Partly on the surface of the exceptionally good-quality terrazzo and partly between the sarcophagus and the terrazzo, in the northwestern corner of the former, lay the mixed remains of at least three human skeletons. The sarcophagus itself was empty so the bones must have scattered from there. Because the area of the trench between the sarcophagus and the end wall on the southern side of the excavated area contained no archaeological features suggesting that the two features – the terrazzo pavement and the sarcophagus – were ever part of a single ensemble, it is possible that these are the remains of constructions with different characters. It cannot be excluded that human the remains

feltárt (faszerkezetes?) épületrészlet körülbelül a Kr. u. 2. század második felében jöhetett létre, amelyet aztán a század vége felé kőbe építettek át. A környékbeli épületekhez hasonlóan, valamikor a 4. század folyamán ezt az épületet is elhagyták, a területen pedig megjelentek a – valószínűleg ókeresztény körhöz kapcsolódó – temető sírjai.

Anderkó Krisztián

Irodalom/References:

- KIRCHHOF 2009/1 – Kirchhof A.: Topográfiai kutatások az Aquincumi katonaváros északnyugati régiójában a cella trichora szomszédságában. (Topographic investigations next to cella trichora in the northwestern part of the Aquincum Military Town). *Aqfüz* 15 (2009) 44–62.
- KIRCHHOF 2009/2 – Kirchhof A.: Budapest III. ker., Hunor utca 21. *Aqfüz* 15 (2009) 173–174.
- NAGY 1931 – Nagy L.: Az óbudai keresztény cella trichora a Raktár utcában. Budapest 1931.
- NAGY 1942 – Nagy L.: Aquincum topográfiája. Temető. Gazdasági élet. Művészetek. Aquincum és a későrómai védőrendszer. Kereszténység és kontinuitás Aquincumban. In: Szendy K. (szerk.), Budapest Története I-II. Budapest 1942, 353–385, 464–485, 579–650, 747–764, 765–778.
- ZSIDI 2000 – Zsidi P.: Ókeresztény sírkápolna a katonaváros nyugati részén. In: Zsidi P. (szerk.), Ókeresztény emlékek Aquincumban. Budapest 2000, 31.

came from one of the small burial chapels previously identified by Lajos Nagy. This interpretation is reinforced by the fact that the bones were distributed next to the sarcophagus. Thus, it may have been possible to walk around the sarcophagus – at least at the time it was robbed – meaning that it was surrounded by a ground surface that, as it was made of terrazzo, was supposedly situated in a covered interior. The pavement must have been broken up with the intention of firmly fixing the obviously re-used sarcophagus, as it was broken in two lengthwise. The rupture was probably ocured when the sarcophagus was transported to the spot, and later, as shown by traces on the short sides, they tried to restore it with joints. A panel with a Norico-Pannonian frame was carved on one side of the sarcophagus between two protruding panels, but without any visible remains of engraved or painted inscription. The sarcophagus was elevated and transported to the museum with the help of a crane.

In summary, we can say that one characteristic group of the remains excavated on the plot were associated with the previous dwelling area. An unearthed detail of a building (with a wooden structure?) was probably built in the second half of the 2nd century AD. It was later reconstructed in stone around the end of the century. Similarly to nearby buildings, this second construction was also abandoned sometime in the course of the 4th century AD. Graves from a cemetery – probably Early Christian – appeared in the area.

Krisztián Anderkó